

yaklaşık 10.000 yeni Türkçe terimin tartışmaya açıldığı ifade edilmektedir (www.tdk.gov.tr/bilterim). Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın; 2876 Sayılı Kanun'un 36'ncı maddesi uyarınca 'Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak, onu yeryüzü dilleri arasında değerine yarasır yükseklığe eriştirme'yi amaçlayan Türk Dil Kurumunun Başkanı olarak, bilişim dilinde ve genel ağda Türkçeye olan ilgisizlikten yakınmakta ve geniş kitleleri 'Türkçeyi yaygınlaştırma'ya, 'doğru ve güzel Türkçe kullanımını egemen kılma'ya davet etmekte ve genel ağda TDK'nin faaliyetleri ile ilgili bilgi vermektedir.

Eserin son sayfasında yer alan Avrasya haritasında Baltık Denizi'nden (Karaimce) Pasifik Okyanusu'na (Fuyü Türkçesi), Kuzey Buz Denizi'nden (Dolganca) Basra Körfezi'ne (Kaşgay Türkçesi) değin yayılan Türk dil ve diyalektleri gösterilmektedir.

Nurettin Demir ve Emine Yılmaz tarafından yayıma hazırlanan *Türk Dili El Kitabı*, meraklısından konunun uzmanlarına değin geniş bir yelpazeye hitap edebilen bir müracaat eseridir.

Dr. Süer Eker

Fatih Divanı ve Şerhi (Metin, Nesre Çeviri ve Şerh), Haz. M. Nur Doğan, Eminönü Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2004, 260s.+orijinal metin.

Fatih Sultan Mehmet, Osmanlı padişahları içinde çeşitli yönleriyle öne çıkan büyük bir hükümdardır. Sadece siyaset ve askerî bir deha değil, aynı zamanda bilim ve sanat adamlarını himaye eden bir devlet adamıdır. Öte yandan kendisi de âlim ve sanatkar bir padişahdır. Zamanının bilim adamları ile sanatçıları fırsat buldukça huzuruna çağırdığı, hususî sohbet meclisleri tertip edip çeşitli konuları tartışmaktan büyük zevk aldığı bilinmektedir. Başta Arapça ve Farsça olmak üzere aralarında Rumca ve Sırpça'nın da bulunduğu yedi dile okuyup yazacak derecede vakıf olan Fatih, tıpkı babası II. Murat gibi şairdir ve Avnî mahlasını kullanmıştır. Şiirlerinde aşkı, dinî ve mistik düşünceleri, felsefî anlayışları, toplumsal ve ahlakî değer yargılarını, destansı söylenceleri, kısacası doğunun derin kültürünü estetik bir söyleyişle, zengin hayalleri ve etkili ifade kudretiyle dile getirmiştir.

Fatih (Avnî) Divanı, Fatih'in ve ölümsüz askerlerinin ebediyen Türk şehri olmak üzere fethettiği İstanbul'un fethinin 551. yıldönümüne armağan olmak üzere Mayıs ayı içerisinde yeniden yayımlandı. Eser, iki açıdan orijinal bir çalışmadır. Öncelikle sadece metnin okunuşu ile yetinilmemiş, tüm şiirler beyit beyit nesre çevrilip şerh edilmiştir. Ayrıca diğer yayımlardan farklı olarak nazire ve şiir mecmuaları taranmış, divan nüshasında bulunmayan şiirler de esere dahil edilmiştir. Şu halde çalışmada yetmiş iki gazel, üç kıta, iki manzume, altı beyit ve bir de mısra bulunmaktadır. Baş tarafta Eminönü Belediye Başkanı Nevzat Er'in kaleme aldığı "Takdim" (s. 7) ile yazarın "Önsöz"ü (s. 9) yer alır. Ardından divanın metni, nesre çevirisi ve şerhi birlikte yer alır (s. 13 vd.). Önce gazel yazılmış, ardından sıra ile beyitler nesre çevrilip şerh edilmiştir. Beyitlerin büyük çoğunluğu şerh edilmiş, aynı anlamı taşıyan veya açıklamaya gerek görülmeyen beyitler ise sadece nesre çevrilmiştir. Böylece tekrara düşülmemiş, teklüfe meydan verilmemiştir. Çalışmanın sonunda "Kaynakça" (s. 253), "Metne Ait Dipnotlar" (s. 254), "Nesre Çeviri ve Şerhe Ait

Dipnotlar” (s. 257) ve “Karma İndeks” (s. 258) yer almaktadır. En sona, divanın yegane nüshası olup Ali Emîrî Efendi tarafından bulunarak ilim âlemine kazandırılan ve Millet Kütüphanesi, Yazma Manzum Eserler kısmı, 305 numarada kayıtlı yazmanın fotokopisi konulmuştur.

“Önsöz”de M. Nur Doğan, Fatih Sultan Mehmet ve divanı hakkında kısaca bilgi verir. Ardından divanın bugüne kadar yapılmış yayımlarını tanıtır ve değerlendirmelerde bulunur. İlk olarak Ali Emîrî Efendi, bulmuş olduğu yazma nüshayı iki kez istinsah etmiş ve bu yazmayı ilim âlemine tanıtmıştır. İkincisi, İstanbul’un fethinin 500. yılı münasebetiyle Saffet Sıtkı (Bilmen)’in hazırladığı ve 1944’de basılan *Fatih Divanı*’dır. Prof. Dr. Doğan, bu yayının bilimsel bir çalışma olmadığını, beyitlerle ilgili herhangi bir açıklamaya yer vermediğini ve birçok terkip, okuma, yazım ve değerlendirme hatası taşıdığını söyler. Üçüncü çalışma, yine fethin 500. yılı münasebetiyle Kemal Edip Ünsal tarafından hazırlanan *Fatih’in Şiirleri* adlı kitaptır (TTK Yayınları, Ankara 1946). Transkripsiyonlu bir neşir olan bu eser, yukarıda zikredilen nüshaya dayanmakla kalmaz, dışarıdan on tane şiir ilavesiyle seksen yedi şiiri ihtiva eder. Eserde, Ali Emîrî nüshasının faksimilesi de yer alır. Divan neşirleri içinde en bilimseli olduğunu söyleyen M. Nur Doğan, yine de az sayıda bazı okuma, terkip ve değerlendirme hataları bulunduğunu söylemektedir. Ünsal’ın bu az sayıdaki hataları, sonraki araştırmacılar tarafından yeni hatalarla birlikte devam ettirilmiş olduğundan bunlara, metnin dipnot ve izahlarında işaret edilmiş, doğru okunuşları verilmeye çalışılmıştır. Avnî’nin şiirleriyle ilgili dördüncü çalışma, Ahmet Aymutlu’nun 1992 yılında yayımlanan *Fatih ve Şiirleri* adlı kitabıdır. Prof. Dr. Doğan, beyitlerin nesre çevirisinin de bulunduğu bu kitabı da incelemiş ve gerek metinde, gerekse çeviride pek çok hatanın var olduğunu tespit etmiştir. Beşinci ve son çalışma ise Prof. Dr. İskender Pala’ya aittir. 2001 yılında yayımlanan bu çalışmada Fatih’i besleyen kültür zemini, Fatih devrinde dil ve edebiyat, Fatih’in şairleri himayesi ve bir şair olarak Fatih hakkında bilgiler verilmiştir. Ardından metnin okunuşu, nesre çevrilmesi ve açıklamaları yer almıştır. M. Nur Doğan, bütün bu çalışmaları çeşitli açılardan değerlendirir ve eksik yönleri olduğu sonucuna varır. Yazara göre, işte bütün bu eksikliklerden ve diğer divan şairlerimiz gibi Fatih’in şiirlerinin de bütün incelikleriyle anlaşılammış olmasından, Avnî’nin şiirlerinin, şairlik yönünün yeniden ve daha büyük bir dikkat ve özenle okuyucuya sunulması gereği ortaya çıkmıştır.

Yazar, divandan hareketle Fatih’in şiirlerini, duygu ve düşünce bakımından oldukça gelişmiş, yüksek bilgi ve kültür unsurları içeren, söz ustası olduğunu belgeleyen, hem mecazî aşkı dillendiren, hem de mistik yaşantının öğelerini barındıran, edebî sanatlar bakımından zengin ve sanatkar bir kişiliğin en samimi akislerini taşıyan eserler olarak değerlendirir. Bu açıdan bakılınca, Fatih Sultan Mehmet’in hükümdarlık şahsiyetinin arka planı daha açık görülür.

Güçlü şair, kelimeleri bir kuyumcu titizliğiyle işler. Çoğu zaman kelime, terkip veya deyimleri birden fazla anlama gelecek şekilde kullanır. *Avnî Divanı*’nda bunun pek çok örneğini bulabiliriz. Meselâ, 6. gazelin ikinci beytindeki “âşnâ”, 10. gazelin 5. beytinde geçen “yana geçmek”, 39. gazelin üçüncü beytinde geçen “hevâ” ve 45. gazelin ikinci beytinde geçen “devr” kelimeleri yazarın işaret ettiklerinden bazılarıdır. Yine 64. dördüncü gazelin 5. beytindeki “Hitâ” ve “hatâ” kelimeleriyle 10. gazelin 2. beytinde geçen “yüz” ve “söğmek” kelimelerinin özellikle birlikte kullanıldığı belirtilmektedir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Avnî, mutasavvıf bir şair değildir, fakat tasavvuf neşvesine şiirlerinde sıkça yer verir. Kelimelerin lugat anlamlarının yanı sıra tasavvufî anlamlarını da kastederek zengin bir düşünüş ortaya koyar. Yazar, divandaki bu tür kullanışları yeri geldikçe göstermiştir. 13. gazelin 6. beytindeki “fakr” kelimesi ile 35. gazelin 5. beytinde yer alan “fenâ” kavramı bunlardan sadece ikisidir.

M. Nur Doğan, şerh tekniği açısından çok önemli olduğuna inandığımız bir noktayı da ihmal etmemiştir. Bir beyti açıklarken, divan içerisinde benzer mana veya mazmunların geçtiği bir başka beyit ya da beyitlere işaret ederek okuyucuyu yönlendirmiş, şairin ifadesini örneklendirmiştir. Öte yandan yine Avnî'nin konu ile ilgili beyitlerini yeri geldikçe zikretmiş; Şeyh Galip, Fuzûlî, Necâtî, Bâkî, Nevî, Erzurumlu Hâzık, Hayâlî, Gelibolulu Mustafa Âlî, Karamanlı Nizâmî, Lâmiî, Ahmet Paşa, Zâtî, Mostarlı Ziyâî, Tacizâde Cafer Çelebi, Hayretî, Mihrî, Rahmî ve Enverî gibi şairlerin beyitlerini alarak açıklamalarını zenginleştirmiştir.

Eserde dipnot şeklinde verilen açıklamalarda yer yer önceki yayımlarda yapılan hatalar gösterilirken, konuyla ilgili kaynaklar belirtilmiş, orijinal yazmada yanlış yazılan kelimeler tashih edilmiş, divanda ve mecmualarda yer alan gazellerin yerleri gösterilmiştir. Zaten Prof. Dr. M. Nur Doğan *Leyla ve Mecnûn* (YKY, İstanbul 2000) ve *Husn ü Aşk* (Ötüken Yayınları, İstanbul 2003) gibi çalışmalarında sergilediği notlandırarak açıklama tarzını bu eserde de uygulamıştır.

Son yıllarda divan neşirlerinde yazma nüshanın tıpkıbasımına yer verilmesi sevindiricidir. Bu çalışmada da *Avnî Divanı*'nın tek nüshası olan Ali Emîrî nüshasının tıpkı basımı en sona konulmuştur. Böylece okuyucuya mukayese etme fırsatı verilmiş, daha eleştirel bir okuma imkanı sunulmuştur.

Büyük fethin 551. yılına bir armağan olarak yayımlanan *Fatih (Avnî) Divanı ve Şerhi*, şüphesiz önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Türk kültür tarihi içindeki bu mühim eser ve şerhi, salt bir divan neşirinden ibaret olmayıp kültürel mirasımızın ve devlet geleneğimizin arka planına da ışık tutan bir çalışma olması sebebiyle ayrıca önem taşımaktadır.

Murat A. Karavelioğlu